

ŠIS TAS APIE KULTŪRĄ

ALGIRDAS J. GREIMAS

„Visi šneka apie orą, o niekas nieko nedaro” — šis Mark Twaino konstatavimas, atrodo, puikiai pritaikomas šiuometinei lietuviškosios kultūros situacijai aprašyti. Kultūra atrodo šiandien lyg koks privalomas egzaminams į laisvę duotas siužetas, kurį kiekvienas turi traktuoti kaip kažkokią „Divina Commedia”, kurią kiekvienas turi bandyti „kurti”. Užuoť buvus atmosfera, kurioje žmogus, kaip žuvis vandenyje, lengvai švaistosi, kultūra lietuviams atrodo lyg koks pagarbus altorius, prie kurio prisiartinti gali tik „profesionalai”, t.y. pedagogai, vadinami kultūrininkai, ir mokslininkai — kultūrologai.

Tačiau šalia kultūros skleidėjų ir tyrinėtojų, kurie, pagal garsią Raymond Queneau formulę: „Tu tauški, tu tauški, tai visa, ką tu moki”, labai mėgsta kalbėti apie kultūrą, beveik nesimato pačios kultūros „darytojų” — mes, išbėgėliai, nekantriai laukėme stalčiuose slapťai išsaugotų lietuvių literatūros šedevrų, už Stalino saulės kultą atsiperkančių epopėjų — pasirodė tik *ridiculus mus*, juokinga pelytė. Skaitydami *Pergales*, turbūt laukiančias kitų pergalių, mes veltui ieškome kultūrinių debatų, teigiamų ar neigiamų, pasirodančių veikalų vertinimų, demokratiškai trankančių kumščiais į kultūrinius stalus — šnipšt, viešpatauja plokščia

tyla ir autocenzūra: štai, pavyzdžiui, aukštos poezijos ir literatūros žurnalai atmetė mano du straipsnius už tai, kad viename nepagarbiai užsiminiau apie Lenino premiją — Mieželaitį, o kitame — pasijuokiau iš Liūnės Janušytės vyro Drazdausko. Mums baisi ne Landsbergio, o „tamsių jėgų“ diktatūra.

Pagaliau pastebėjęs, kad. . . visi kalba apie kultūrą. . . bet kad kiekvienas ją kitaip supranta — ar nesupranta —, nutariau ir aš, kaip kitų apskelbtas Kulturwissenschaftler, savo trigrašį pridėti, savo į dangų neinančio šuns balsą į kultūrinį kačių koncertą įjungti.

Aukštoji kultūra

Paskutinį kartą, prieš gerus dešimt metų besilankydamas Lietuvoje, buvau vieno tautiečio užklaustas, ar daug lietuviai pasikeitė nuo 1940 metų. Kiek pagalvojęs atsakiau: ne, jūs nepasikeitėte, atvirkščiai — mes pasikeitėme. Toks atsakymas, norėjęs būti paradoksaliu, atrodo, pasitvirtina ir dabartinėmis sąlygomis: lietuvių gyvenimo kultūrinės formos, neskaitant joms primestų gausių rusiško socializmo stereotipų, atrodo dažnai lyg ir sustingusios, 50 metų hibernavusios kopijos. Užtat ir norint suprasti dabartinį lietuvių „inteligentų“ tarpe vyraujantį kultūros suvokimą, pravartu mintimis sugrįžti į tą laikotarpį, bandyti atstatyti neva to meto pažiūras ir išjautas.

Prisimenu, ką tais laikais, 1939 m., trise, su Kossu ir Churginu, striksėdami kaip nevykusios stirnelės po Alpių kalnus, galvojome apie kultūrą ir kokios kultūros svajojome Lietuvai. Kultūra mums tada atrodė kaip neabejotina, neginčytina, nereikalinga jokios definicijos, žmones ir tautas jų aukščiausiuose pasiekimuose apibūdinanti vertybė, kaip žodis, kurį reikėjo rašyti didžiąja raide ir ištarti su pagarba, pakeliant kepurę. Mes buvome atsiųsti į Pancūziją „įsigyti“ kultūros ir ją „parvežti“ į Lietuvą.

Tačiau toje kultūrinėje euforijoje mes jau nebebuvome naivūs keliuočiai ir bent gerai žinojome, kokios „kultūros“ mes nebenorėjome: lietuviškų kelnių, lietuviškų vestuvių, taurių lietuviškų asmenybių, Žmuidzinavičiaus meno, Baltšikonio (taip jį Kossu vadino) kalbotyros, Liudo Giros poezijos ir kitų panašių dalykų. Mes norėjome jau nebe „lietuviškos“ kultūros, o paprasčiausiai — kultūros. Atsisakydami toliau dainuoti, pagal Radauską, „apie mergeles ir darželes“, mes lietuviškoje kultūroje norėjome turėti žmogiškosios kultūros atspindį. Paprastai išreiškiant, mes reikalavome visus lietuviškos kultūros reiškinius vertinti vien tik aukštais Europos standartais.

Bandant apibendrinti kultūrinės to meto nuotaikas, reikia, žinoma, visų pirma suprasti kultūrą kaip istorinį procesą, paliekantį po savęs atskirus, vienas ant kito susiklosčiusius sluoksnius: senelis mėgo Corot ir Courbet, tėvas — impresionistus, o sūnus jau mokėjo išskaityti Picasso. Aišku, kad mūsų to meto kosmopolitizmas buvo tik avangardinis reiškiny, kad didžioji inteligentijos masė be jokių sąžinės nerimasčių ir toliau mylėjo folklorinio tipo tautinę kultūrą, o kaimas ir toliau skaitė — ir gerai darė — Tamošių Bekepurį.

Žodis avangardas, pritaikomas menams, atrodo nekaltas, netgi pozityvus. Tačiau, sociologiškai vertinant, reikia pripažinti, kad toks kultūros supratimas yra elitinis: tokios kultūros vystymosi procese tiek kultūrinių verčių gamyboje, tiek ir jų suvartojime dalyvauja tik nedidelė tautos dalis, nors ir prileidžiant, kad jos banalizavimas ją sudemokratina ir daro priimtina vis platesniems sluoksniams.

Tačiau negalima iš karto sutikti, kad toks hierarchinis visuomenės suvokimas būtų pagrįstas vien ekonominiais kriterijais. Aukštas meno vertinimas per visą devynioliktą amžių pasireiškė kaip poeto-menininko kova prieš buržuaziją, t.y. prieš viską, kas „žema“. Hierarchinė visuomenės samprata nėra tipinga buržuazijai: leninistinė darbininkų

klasės organizacija iškelia aukštyn proletariatą, kaip tos klasės sąmoningą „aristokratiją“; proletariatą organizuoja partija, o partijai vadovauja Lenino vadinami „dvasios inžinieriai“, kitaip — aparaičiai, o dabar — biurokratai. Tad aukštosios kultūros atidavimas į „kultūros inžinierių“ — jos kūrėjų ir pomėgiautojų — rankas ano meto kontekste yra suprantamas ir priimtinas. Klausimas tiktai lieka, kaip šis konceptas gali būti pritaikytas sudemokratintos visuomenės klampynėse.

Europa ir kultūra

Išvažiavęs automobiliu iš Istambulo, netrukus randi kelio rodyklę su užrašu: „Į Europą“; tokį pat nurodymą, tik jau kita kalba, sutinki ir išvykdamas iš Salonikų; Rusijos inteligentija XIX a. būtinai važiuodavo į Europą.

Tačiau nurodyti, koku keliu galima nuvykti į Europą, tai jau netiesiogiai prisipažinti, kad esi ne-Europoje. Atrodo, kad vienas iš pagrindinių parametrų, nustačiusių Europos sienas, yra religija, ją suprantant kaip kultūros formą, ir būtent katalikiškoji ir protestantiškoji krikščionybė. Tai esminis Europos kultūros formavimosi faktorius, tačiau aišku, pavyzdžiui, kad graikas, važiuodamas į Paryžių, nieiško specialiai aplankyti septynias bažnyčias, o apskritai — „pakvėpuoti kultūra“.

Europa tuo būdu yra tapusi, nelyginant stebuklinėse pasakose, tam tikra mitine erdve, kur nepaprasti dalykai vyksta po žeme, danguje, vandenyje, t.y. kitur. Bet tai drauge ir simbolinė erdvė, kurioje išsidėsčiusios visos vertybių sistemos, visi kriterijai, pagal kuriuos sprendžiama apie elgsenos, žmogaus, veikalo vertę. Čekų rašytojas ar kritikas, galvodamas apie to ar kito savo tautiečio darbą, net nesąmoningai lygina jį su europiniais standartais. Tad Europa — ne tik aksiologinė erdvė, bet ir ypatingas kolektyvinis personažas, drauge lėmėjas ir teisėjas, valdąs visų kultūrinių vertybių sferą.

Prieš dvidešimt penkeris metus Santaros-Sviesos suvažiavime bandžiau be didelio pasisekimo įtikinti savo tautiečius didele mitų svarba. Mūsų kasdieninio ir visuomeninio gyvenimo tvarkyme mitai užima žymią vietą: tai figūratyvinėmis formomis išreikštos ideologijos ir tikėjimai. Europa lietuviui yra toks realus ir galingas mitas, ir betkokios kalbos apie lietuvišką kultūrą be pastovios nuorodos į Europą yra bergždžios.

Kultūra ir tauta

Individo ir tautos santykių problema Europos epistemėje iškilo XVIII amžiaus antroje pusėje vokiečių kultūriniame kontekste, ją galima simboliškai išreikšti kaip Goethės ir Herderio nesuderinamą antagonizmą. Goethe — tai tipingas Apšvietos amžiaus humanistas, tikintis į universalią, visai žmonijai bendrą prigimtį, kuri ir pagrindžia taip pat bendrą vertybių sistemą: pasitikėjimą žmogaus protu, žmonijos nuolatine pažanga, žinojimo, kuris ugdo moralines vertes, visagale reikšme ir, žinoma, individo vis didėjančia laisve. Iš karietos stebėdamas pirmąjį Revoliucijos laimėtą Valmy mūšį, jis galėjo sušukti: „Tai gražiausia diena mano gyvenime!“ Herderis — nemažiau patraukli asmenybė: jis aukština tautą, kaip bendro likimo ir bendros kultūros, pasireiškiančios sava kalba, gyvą organizmą. Kultūra jam ne individo, jo proto išradingumo rezultatas, o organiška tautos nuosavybė, jos specifinio genijaus išraiška.

Šitoks dviejų žmogaus koncepcijų — jo prigimties, jo rolės ir vietos pasaulyje — nesuderinamumas nusidriekia per du pastaruosius Europos kultūros amžius, nuolat kurdamas konfliktines situacijas. Iš vienos pusės turime reikalą su „senomis“ tautomis, Prancūzija, Anglija: jų atveju valstybės padarė tautas, o ne atvirkščiai, ir lietuviui, pavyzdžiui, nesuprantama, kaip alzasietis vokiška pavarde, germaniškąja gimtąja kalba gali būti didelis prancūzų patriotas. Kitur, Vokietijos ir Italijos valstybės susidarė jau tik XIX a.

tautinio-kalbinio susivienijimo principu. Nuo XIX a. pradžios prasidėjęs „naujų“, „jaunų“ Europos tautų atgimimo ir apsisprendimo procesas — tai tautinės kultūros, tautinės bendruomenės primato išraiškos.

Kol tautinių bendruomenių teisės ir kovos už laisvę įsirašo į bendrąjį žmonijos pažangos procesą, jos derinasi su individo teisėmis į laisvę ir į jos visuomeninę išraišką — demokratiją. Vincas Kudirka be didelių sunkumų galėjo būti lietuviu ir demokratu. Tačiau tokia pusiausvyra pagrįsta būklė anaip tol nėra normalus reiškinys. „Dainuojanti revoliucija“ buvo organiškos lietuvių tautinės vienybės išraiška, o po jos sekantis atoslūgis pasireiškia „demokratiškumo“ — pačiomis naiviausiomis ir net kvailiausiomis jo formomis — išbujojimu. Tomas Venclova aštriai, teisingai ir jautriai iškėlė lietuvių ir žydų santykių klausimą, bet jį skaitant taip ir lieka nevisai aišku, ar lietuvių tauta yra kolektyviai visiems amžiams kalta už žydų žudynes, ar kiekvienas lietuvis yra atskirai atsakingas už savo veiksmus.

Taigi nelengva būti drauge ir lietuviu, ir žmogumi.

Kultūrų lygybė

XX amžiuje išsivysčiusi antropologija pripratino mus prie kiek kitoniško žmogiškos kultūros supratimo. Kultūros sąvoka, liečianti iki tol tiksliai baltąją rasę („kaip galima būti persų?“ — pusiau juokais klausė Montesquieu) ir tik Europą (Amerika, priimta kaip „balta“, buvo iki Antrojo pasaulinio karo tiksliai Europos priekaba), imta taikyti ir egzogeniškomis civilizacijoms (Kinijai, Indijai), net ir „laukinėms bendruomenėms“ (archaiškoms, neturinčioms rašto, neturinčioms istorijos ir t.t.). Ši sąvoka tapo įrankiu įvairių etninių bendruomenių įvairialypiems žmogaus veiklos bruožams atpažinti ir apibūdinti. Žmogaus dėmesio vertam pasauliui prasiplėtus anapus Europos ribų, tai, kas mums buvo egzotika, tapo kultūra, egzotiką paliekant žemesniųjų socialinių sluoksnių turistinėms pramogoms.

Šitokiame tad kontekste pasireiškė ir įsitvirtino garsi Lévi-Strausso suformuluota kultūros ir natūros antinomija: viskas, ką žmogus padaro, transformuodamas, sau pritaikydamas gamtą — pradedant nuo ugnies išradimo ir lyties pridengimo — jau yra kultūros reiškiniai. Užtat ir 1945 metais UNESCO užsakymu jo parašyta knygutė apie kultūrų ir rasių lygybę tapo naują kultūros sampratą skelbiantis manifestas.

Mažai kas tuo metu drįso pasipriešinti tokiai kilniai kultūrų lygybės idėjai. Ir Roger Caillais, tuometinio UNESCO pagrindinio žurnalo *Diogenè* redaktorius, balsas atrodė atsakymo nevertas nesusipratimas. — Taip, — sakė jis, — visos kultūros lygios, su tuo skirtumu, kad mes, vakariečiai, galime, esame pajėgūs mąstyti kitas kultūras, bet kad kitoms kultūroms tai net į galvą neateina.

Tačiau Spenglerio praneštas *Untergang des Abendlandes* jau buvo prasidėjęs, ir Vakarų civilizacija atidarė mazochistinio savęs kaltinimo ir savo vertybių niekinimo periodą. Prieškarinis aukštos kultūros supratimas buvo nukeltas į pasenusių baldų sandėlį, jo vietoje pavyzdingu modeliu siūlant, geriausiu atveju, "the American way of life". Pasaulinė Žmogaus Teisių deklaracija buvo pasirašyta diktatūrinių ir esklavažistinių valstybių, Vakarams džiaugiantis ir pritariant. Kultūrų demokratija tapo pridengta visuotinu legalinės veidmainystės šydu. Naujai „atrastos“ kultūros nuo tokios pagarbos nieko ypatingo nelaimėjo, bet tuo pačiu mūsų keliami reikalavimai Vakarų kultūrai žymiai sumažėjo.

Kultūra ir moralė

Vienam rusų disidentui kuriam laikui prisiglaudus mano seminare, paprašiau jo pristatyti mums jo mokytojo Jurij Lotmano semiotikos teoriją. Reikia įsivaizduoti klausytojų nustebimą ir visišką nesupratimą išgirdus, kad kultūrą esą galima apibūdinti, ją priešpastatant ne natūrai, o

barbarijai. Barbarija, suprasta kaip kraštutinis pasmerkimas viso to, kas prieštarauja kultūrai, primena mums jau aptartą kultūros kaip transcendentinių vertybių visumos sąvoką, su tuo skirtumu tačiau, kad nustumdama į šalį, nusišalindama epistemines ir estetines vertes, kultūra Rytų inteligentijos akyse tampa etikos sinonimu, pagrindiniu individo ir visuomenės moralinio vertinimo kriterijumi.

Tuo tarpu kai moralė kultūrų lygybės atmosferoje negali būti laikoma net viena iš kultūros dimensijų — neįmanoma juk klausti antropologo, ar Salomono salų gyventojai „kultūringi“, t.y. moralūs, ar ne —, kai Vakarų kontekste ji pakeičiama mandagumo ar išvis „gražių papročių“ sąvokomis, iš Rytų grįžtas moralinis kultūros vertinimas negali iš naujo neiškelti bendros kultūrinių vertybių problemos. Galima, žinoma, lengvai ironizuoti, užsimenant M. Gorbačiovo moralinę kampaniją, siūlančią vėdą pakeisti religija ir priimti ją ne kaip „liaudies opiumą“, o kaip „vaistą liaudžiai“, galima, žinoma, šypsotis stebint mūsų katalikybės pastangas atstatyti tradicinius ryšius tarp moralės ir religijos, vieną pagrindžiant kita ar atvirkščiai. Galima su šypsena, bet jau palankiai žiūrėti į dr. J. Griniaus filosofiją, pagal kurią kultūringas lietuvis — tai doras lietuvis, o doras lietuvis — tai geras katalikas: koks niekšas išdrįs pasisakyti prieš lietuvių gimnazisčių dorybę ar Lietuvą neva tai valdančių politikų taurumą? — Ši patraukli filosofija darosi pavojinga tik tada, kai ji pretenduoja moralę laikyti meninės veiklos masteliu, tuo nesiskirdama nuo Ždanovo įsakymo herojų kulto ir neigiamų tipų demaskavimo. Užtat surimtėkime: religija kaip viena iš pagrindinių kultūros formų, kaip žmogaus kvietimas į transcendenciją, yra per didelis dalykas, kad ją galima būtų maišyti su visuomeniniu moralumu.

Liaudies kultūra

Kiek kitaip moralės ir kultūros reikalai atrodo komunistiniame kontekste. Jeigu Lunačarskis, pirmasis, rodos, Rusijos

švietimo komisaras, pareikšdamas, kad geras komunistas gali būti tik tas, kuris „suvirškino“ Dostojevskį, socialistinę moralę laikė asmenine individo pergale istorinės pažangos fone prieš „buržuazinę“ kultūrą, tokia jo pažiūra netrukus buvo nustelbta leninistinio priėjimo prie moralės: moralu yra tai, kas naudinga partijai, t.y. istorijos motorą vairuojančiam proletariatui. Principas, pagal kurį vaikai turi išdavinėti savo tėvus, yra moralus, tai normali žmonijos istorijos bėgsmo pasėka.

Reikalai kiek pagėrėja — ar pablogėja —, Stalinui susirūpinus literatūros ir meno paskirtimi. Dilema: ar meną pritaikyti liaudies kultūriniam lygiui, ar liaudį artinti prie meno supratimo ir jo reikalavimų — buvo išspręsta liaudies kultūros labui. Ždanovo socialistinis realizmas — tai visų pirma aukštosios kultūros sąvokos nuvertinimas, bet tai drauge ir „realizmas“, t.y. meno kaip realybės fotografijos supratimas, ištuštinantis meno sąvoką nuo betkokio aksiologinio turinio.

Ždanovizmą išgelbėti Vakarų kontekste bandė italų marksistas Gramsci: išeidamas jau iš vakarietiškos kultūros — kaip žmogaus veiklą visuomenėje išreiškiančių formų visumos — koncepcijos, jis išskyrė visuomenėje ir jos kultūroje du jos autonomiškus sluoksnius, kurių žemutinytis, vadinamoji masių kultūra, vertas išaukštinimo kaip istorinio proceso variklis, į Ždanovo „realizmą“ tuo būdu įšvirkšdamas nemaža idealizacijos, sakyčiau net — prasmės dozę. Ši teorija, didesnės įtakos turėjusi tik Pietų Amerikoje, buvo paskutinis marksizmo, bandymo jį atnaujinti, pasispardymas ir išliko iki šiol tiktai kairiųjų intelektualų pasąmonėje.

Mikrokultūros

Toks kultūros ir ideologijos sumaišymas turi toli einančių pasekų. Nuomonė, kad viskas ir betkas gali būti kultūra, leidžia šią sąvoką pritaikyti betkuriai visuomeninio gyvenimo išraiškai. Proletariatui kaip tokiam Vakaruose išnykus,

buvusiai darbininkų klasei praradus savo „sąmonę“ ir išsidalinus į atskirus socialinius kodus, išsivysto vadinamoji grupės kultūra. Italijoje itin gausios teroristų-revoliucionierių grupelės ima veikti pagal savo „teroro kultūrą“, joms atliepia karingas terorizmas Vokietijoje. Šitokia kultūra, atrodo, šiuo metu išliko tiktai Peru „Apšviesto Tako“ ideologijoje.

Soterinėms, žmonijai išganymo ieškančioms ideologijoms išblėsus, konsumacinei visuomenei neturint pasiūlyti jauniui jokių veiklos ar gyvenimo prasmės modelių, lieka tik vienas kelias — pasisakymo prieš arba pasitraukimo nuo tokios kultūros pozicijos. Iš čia ir atsiranda įvairių rūšių anti-kultūros ir kontra-kultūros, kurias gal galima bendru vardu vadinti *hippy* kultūromis. Pasireiškdamos mažų bendruomenių susidarymu ar pavieniu, „kultūringu“ valkatavimu, šios kultūros būdingos dvireikšmiai moraliniais bruožais: „gražūs jausmai“ — smurto atsisakymas, taikos meilė, vegetarizmas — kartais nesuprantamai atsimiešia socialiniu ir šeimyniniu parazitizmu. Tokios tendencijos, pamažu bręsdamos, paliko gilių pėdsakų visuomenės galvosenoje, pastaraisiais metais įgaudamos ekologinių ar „žaliųjų“ judėjimų formas.

Paskutinytis šių mikro-kultūrų pasisukimas — tai Vakaruose vis labiau išbujojantis priemiesčių — ypač chuliganų ir skinhead — kultūros, kurioms, atrodo, nusimato dar graži ir didelė ateitis, žadanti didėjančios sociologų paklausos universitetuose. Bandant suprasti šį kultūros sąvokos galutinės dekompozicijos reiškinių, galima jį laikinai aptarti kaip mikro-ideologijų, neturinčių jokio aiškaus semantinio turinio, susidarymą, išaiškinamą kaip minimalinio socialumo, panašaus į vilkų gaujų „buvimą drauge“, principą.

Madingai išsireiškiant, galima būtų sakyti, kad Vakarams charakteringos rocko kultūros ir Rytams — visiško „darbo kultūros“ nebuvimo — simbiozė žada duoti idealią bendrą ateities kultūrą. Tokiu būdu išsipildytų kai kurių mūsų

filosofų Lietuvai peršama misija — būti Rytų ir Vakarų sintezės arena.

Rocko kultūra

Užklausiau kartą vieną muzikologą, ar rockas yra muzika, kitaip sakant, ar tai tik, nors ir žymus, bet vidujinis pasikeitimas muzikinėje paradigmoje, kurį galima išaiškinti nuo XX a. pradžios progresyviu perkusijos instrumentų įsigalėjimu ir melodijos pakeitimu ritmu, ar tai jau visiškai autonomiškas kultūros fenomenas. Jis man optimistiškai ir saliamoniškai paaiškino, kad tai vis dėlto galima vadinti muzika, bet kad tai daugiau negu muzika, kad tai peržengia muzikos ribas: jam būdingas trepsėjimas ir maivymasis — tai ne tik garsų gamintojo, bet ir jų klausytojo dalyvavimas visu savo kūnu šioje „muzikos“ puotoje.

Toliau jau vienas pats tęsiau savo apmąstymus: prieš dvidešimtį metų moksle buvo visų priimta, kad muzikos kalba skiriasi nuo triukšmo kalbos jau vien tuo, kad jos smegenyse užregistruotos dviejose skirtingose vietose. Skirtumas tarp muzikos ir visu kūnu „muzikuojančio“ rockininko atitinka muzikos, kaip audityviniame plane išreiškiamų meninių formų, ir muzikos, kaip specifinės kultūros — „muzikinės kultūros“, pasireiškiančios ritmingu visos kūno sensori-motorinės sistemos įnervinimu, atribojimu.

Šitokia interpretacija primena ir kitą Vakaruose išbujojusią kultūrą — „sveikatos kultūrą“. Sveikatingumo ideologija išoriškai pasireiškia, žinoma, milijardus kasmet atnešančios vaistų pramonės išsivystymu, komplikotos gydymo technologijos išplėtimu ir socialinio draudimo garantijomis, bet ir visuotina pagarba sveikam kūnui, sveikam žmogui, trumpai — nuoširdžiu sveikatos kultu. Valstybiniai sveikatos biudžetai pralenkia ne tik ginklavimosi biudžetus — tai būtų visai priimtina —, bet ir auklėjimo, ir mokymo išlaidas. Sveikata identifikuojama su „gyvenimu“ iki tokio laipsnio, kad, pagal visuotinį įsitikinimą, žmogus negali numirti natūralia

mirtimi, nes jis miršta tik dėl vienos ar kitos ligos: nepaaiškinta mirtis darosi įtartina, gėdinga.

Toks kūno ir sveikatos kultas būtų gražiu dalyku — žinoma, nebeužsimenant apie dabar iš mados išėjusią Trečiojo Pasaulio 50 milijonų vaikų kasmetinę mirtį badu, — jei jis nevirstų sau pačiam tikslu. Sveikatos kultūrą praktikuojančių principas labai paprastas: ar tu rūkai? — ne! — ar tu geri? — ne! — ar tu myli mergas? — ne! — Tai kam tu gyveni? — Kad būčiau sveikas. Tai ne humoras, o milijonų jaunų žmonių gyvenimo idealas. Rocko kultūra išmoko žmogų atsakyti galvoti ir gyventi vien tik jusliniais patyrimais, sveikatos kultūra yra ne tik sukasdienėjimo, bet ypač betiksliskumo, beprasmiškumo ideologijos programa.

Reikalas eina ne vien tik apie sveiko žmogaus nesveiką muziką. Imkime tapybą, nors tapybos vardas, tradiciškai nusakantis dviejų dimensijų paviršiuje realizuojamas meno formas, jau nebetinka mūsų tri-dimensinėms, dažnai nebe tepliotoms erdvėms. Vienas mano mokinyš, estetikos specialistas, skaito paskaitą apie minimalias meno formas ir pavyzdžiu rodo dvi rūkytas žuvis, japonų žvejų pakabintas kažkur pajūryje. — Kuo tos dvi žuvys skiriasi nuo kasdieninių žuvų? — naiviai klausiu. — Kiekvienas pasaulio vaizdas gali tapti menu specifinio žiūrovo žvilgsnio dėka, — atsako. — Veltui bandžiau įpiršti reikalingumą kokių nors paveikslo rėmų, atskiriančių meną nuo kasdienybės. Pasaulyje, tokiam, koks jis šiandien yra, žmogaus žvilgsnis nesupoetina kasdienybės, kasdienybė suvulgarina meną. Kičas ar Ždanovo svajonių išsipildymas?

Laimės kultūra

Koktumas ima, žvilgsniu apmetus šį dvidešimtąjį amžių, į kurį buvo sudėta tiek vilčių, kur buvo pergyventa tiek nusivylimų. Kokį kraitį jis žada, kokią pasogą gali duoti Lietuvėlei, mūsų pamažu iš miego bundančiai karalaitei?

Kokių gėrybių ji galės ir norės pasirinkti šiame kultūriniame Vakarų supermarkete?

Nemėgstu ieškoti priežastingumų — jie visados daugialypiai ir nieko nepaaiškina —, kurie padėtų suprasti dabartinį Vakarų bankrotą: per greitą technologinę pažangą, konsumacinę visuomenę, masinę demokratizaciją, ideologijų krizę, progreso sąvokos žlugimas. Blogiausia: tai net nėra Wall Streeto bankrotas su iš dangoraižių langų šokančiais, po traukinių garvežiais galvas guldančiais bankininkais, ne, tai „giliuką“ suradusi, kaimo durnelio šypseną atgavusi, laiminga žmonija. Mat viską išbandęs XX-sis amžius pagaliau surado paskutinę kultūros metamorfozę — **l a i m ė s k u l t ū r ą**.

Ir baisu pagalvoti, kad, atsigręžusi į Vakarus, vartydama į namus pristatomą kultūrų katalogą, Lietuva nepasirinktų lengviausiai prieinamos laimės kultūros, kad nenukartų tapti laiminga, vietoje skanių kotletų valgydama hamburgerius, vietoj giros — gerdama palaimingą coca-colą. Kada pirmasis Mac Donald's Vilniuje?

Europa ir Lietuva

Kartą, analizuodami kandidato į prezidentus prakalbą, išskaitėme per penkias minutes jo dvidešimt kartų ištartą žodį: **r e i k i a!** Žinoma, kad reikia. Tokiais nuasmenintais, nei rašančio, nei skaitančio neužangažuojančiais patarimais ir norėčiau užbaigti šiuos apmąstymus. Tačiau tokie „reikėjimai“, suprasti kaip atsakingumas prieš save, prieš tautą ir prieš žmogų, sudaro juk mūsų **a t e i t i e s h o r i z o n t ą**, į kurį įsirašo ir mūsų norai, ir įsipareigojimai, ir būtinybės.

— Laisvė, kaip sakė kadais Sartre'as, yra pasirinkimas tarp kelių būtinybių. Lietuviai, belsdamiesi į Europos duris, skelbia visų pirma savo laisvės norą. Laisvė nėra tai vakarietišku madų pamėgdžiojimas, o pasirinkimas jai siūlomų kultūrinių vertybių, kultūrinių gyvenimo formų.

— Europa, o išvis ir Vakarai, šiuo metu pergyvena gilią kultūros krizę, vadinamąją identiteto krizę. O krizė — tai visų pirma įsisąmoninimas į esamų vertybių žlugimą ir noras jas pervertinti. Šioje *Umwertung aller Werte* ir lietuvių tauta, nemažiau negu kitos, turi teisę tarti savo žodį, teisę, kurios jai jokie juristai neužginčys.

— Neseniai kalbėdamas apie lietuvių, Czesław Miłoszas apibūdino juos, pagal tradicinį lenkų vertinimą, kaip *ambicingus ir užsispyrusius*. Šią savo ambiciją, suprastą kaip norą projektuoti ir organizuoti ateitį, jie neseniai parodė, išdirbdami ir kitoms Sovietų tautoms pasiūlydami *taikingo laisvėjimo* modelius. Tokią politinę pergalę dabar „reikia“ tęsti užsispyrus ir kitoje srityje — aktyviai dalyvauti kultūrinių Europos modelių, kultūrinių elgsenos formų, gyvenimo stiliaus išdirbime. O aukštos kultūros, specialaus lietuvių genijaus pripažinimas, Nobelio premijos ir kiti medaliai atsiras savaime. Jei Dievas ką davė, tai ir „drėbtels“.

